

Aleksandra Krstić¹

*Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu*

Izveštavanje o sukobima u demokratizaciji: etičke dileme i izazovi iz ugla novinara u Srbiji²

SAŽETAK

U radu se istražuje način na koji novinari u Srbiji razumeju svoju ulogu u izveštavanju o važnim političkim i društvenim sukobima, šta smatraju etičkim izveštavanjem, sa kojim etičkim dilemama se susreću i kako ti izazovi utiču na njihovo izveštavanje. Istraživanje se teorijski zasniva na konceptima koji ispituju novinarsku etiku sa normativnog, organizacionog i individualnog aspekta, a metodološki se zasniva na četiri studije slučaja sukoba u demokratizaciji Srbije

---

1 Kontakt: aleksandra.krstic@fpn.bg.ac.rs

2 Tekst je nastao u okviru rada na dva projekta na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu: 1) 'Media, Conflict and Democratisation' (koordinatorka: Katrin Voltmer, Univerzitet u Lidsu, Velika Britanija), koji finansira Evropska unija (FP7, br. 613370, <http://www.mecodem.eu/>); i 2) „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (koordinatorka: Vesna Knežević-Predić, br. 179076).

od 2001. do 2015. godine i na kvalitativnoj analizi dubinskih intervju sa 28 novinara i urednika relevantnih medijskih kuća.

KLJUČNE REČI: *novinari, uloga, etika, etičke dileme, mediji, sukobi, demokratizacija, Srbija*

1. UVOD

Novinari imaju važnu ulogu u izveštavanju o političkim i društvenim konfliktima širom sveta. Oni mogu da imaju aktivan ili pasivan stav o sukobima o kojima izveštavaju (Strömbäck and Esser 2009), ali i da svojim izveštavanjem utiču na oblikovanje političkih događaja i prilika (Entman 1991). Uloga medija u oblikovanju političkih sukoba je tolika da neki autori ističu moć novinara da naglase određene aspekte događaja zbog atraktivnosti priče i da na taj način „aktivno orkestriraju i proizvode okvire sukoba” (Bartholomé et al. 2015, 439). U prenošenju vesti o najrazličitijim političkim i društvenim sukobima veoma važnu ulogu zauzima novinarska etika, odnosno poštovanje etičkih normi i standarda profesije u određenom okruženju. Etički kodeksi i etika novinarske profesije tretiraju se i kao jedan od glavnih indikatora novinarskog profesionalizma (Beam et. al 2009). Novinarski profesionalizam se često testira kada je reč o medijskom izveštavanju o sukobima, jer se u tim situacijama, mnogo češće nego u redovnom izveštavanju, propituju novinarski objektivizam, podrška stranama u sukobu i pojedini uređivački postupci. U atmosferi sukoba u određenom društvu novinari se vidljivije pozicioniraju u „klastere”, odnosno grupišu se u odnosu prema stavovima o tome šta je njihov zadatak, da li, kako i koliko lično treba da se angažuju u izveštavanju i kako da postupaju u rešavanju sopstvenih etičkih dilema (Hanitzsch et al. 2010).

Sa različitim etičkim dilemama i izazovima suočavaju se i novinari u Srbiji kada izveštavaju o nenasilnim sukobima u periodu demokratizacije zemlje, ali ovaj važan aspekt do sada nije bio u fokusu istraživača. Cilj ovog rada je da predstavi način na koji novinari u Srbiji razmišljaju o svojoj ulozi i etici izveštavanja o nenasilnim sukobima u demokratizaciji i da ispita kako individualni, organizacioni i faktori van medijskog sistema utiču na kreiranje etičkih dilema i na novinarsko izveštavanje o važnim političkim i društvenim događajima i akterima. Rad je organizovan u tri celine: u teorijskom okviru se predstavljaju glavni teorijski koncepti o medijskom izveštavanju o sukobima, značaju medija za demokratizaciju, novinarskim ulogama, faktorima uticaja na izveštavanje novinara, kao i o etičkim orijentacijama i etičkim dilemama sa kojima se novinari susreću. Posle teorijskog dela rada sledi metodološko objašnjenje odabranih studija slučaja i tehnika primenjenih u empirijskom istraživanju. Nakon toga sledi pregled najvažnijih rezultata iz intervju sa novinarima organizovanih u dva različita nivoa, odnosno oko percepcije novinarskih uloga i faktora

koji utiču na stvaranje i širenje etičkih dilema. Na samom kraju rada daju se zaključna razmatranja.

2. TEORIJSKI OKVIR

U literaturi se izveštavanje medija o sukobima i ulozi koju novinari imaju u izveštavanju o njima istražuje najčešće iz ugla ratova među državama, građanskih ratova, nenasilnih sukoba i društvenih pokreta (Cottle 2008; Entman 2004; D'Alessio and Allen 2000; Robinson et al. 2010; Patterson and Donsbach 1996; Preston and Metykova 2009; Walgrave and Manssens 2000). Istraživači se bave medijskim izveštavanjem o nasilnim i ratnim sukobima fokusirajući se uglavnom na viđenja rata iz ugla ratnih izveštača (Bennett et al. 2007; Tumber and Webster 2006; Morrison and Tumber 1988). U literaturi se, naročito posle terorističkih napada u Americi, primećuje veliki broj istraživanja koja se bave odnosom medija i terorizma (Tumber and Palmer 2004; Oberg 2005). Istovremeno se razvija i čitav pravac „novinarstva mira” (“peace journalism”), koji u prvi plan stavlja transparentnost sukoba, ističe humanizaciju aktera, trudi se da obezbedi glas svim stranama u sukobu i orijentiše se na traženje rešenja sukoba, a ne njihovo dodatno raspirivanje (Neverla et al. 2015; Lynch and McGoldrick 2005; Lynch and Galtung 2010). Kada su u pitanju nenasilni sukobi i medijsko izveštavanje, istražuju se mediji zapadnih demokratija i konflikti koji nastaju iz demonstracija, protesta ili određenih institucionalnih sukoba (Cottle 2006).

Vladislavljević (2017) prepoznaje da se u poslednje vreme istraživači sve više bave ulogom medija u sukobima u autoritarnim režimima i demokratizaciji. Značajem medija u demokratskoj tranziciji bave se mnogi evropski autori (Schmitt-Beck and Voltmer 2006; Jebril et al. 2013; Randall 1993; Voltmer 2008; Voltmer 2013; Voltmer et al. 2019), koji medijima pripisuju različite uloge u zavisnosti od perioda demokratizacije. Na primer, u periodu koji prethodi obaranju autoritarnog režima mediji mogu da budu svedoci ključnih događaja i da odigraju ulogu „okidača” demokratizacije (Randall 1993). U periodu demokratizacije mediji mogu da „odrede agendu za političku debatu, ponude alternativne interpretacije aktuelnih događaja i da kreiraju podršku za političke partije u nastajanju” (Jebril et al. 2013, 7). U periodu konsolidacije mediji najčešće imaju ulogu očuvanja demokratskog diskursa, međutim i sami mogu da se suočavaju sa brojnim izazovima, među kojima je jedan od najtežih opšti pad poverenja javnosti u novinarstvo (Jebril et al. 2013).

U tranzicionim društvima mediji su značajni za uspostavljanje političke debate i različite interpretacije političkih i društvenih događaja – s jedne strane, mediji posreduju u suočavanju i pomirenju sa prošlošću (Bratić 2008), a sa druge, mogu da pojačaju konflikte i političku i društvenu polarizaciju oko važnih događaja i pitanja. Na primer, sukobi mogu još više da se pojačaju pristra-

snim izveštavanjem i procesom selekcije događaja i tema, u kome se namerano zapostavljaju neki aspekti ili čak određeni akteri onemogućavaju da dobiju prostor u medijima (Vladislavljević and Voltmer 2017, 3).

Ova pitanja o tome šta mediji mogu da urade u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji zavise pre svega od određenog konteksta, odnosno od političkog i medijskog sistema u kome novinari rade, kao i od stepena njihove autonomije u odnosu na državu, političko okruženje i druge institucije moći (Voltmer 2013; Voltmer 2006). Dakle, novinarstvo se pre svega kontekstualizuje u odnosu prema strukturnim elementima koji utiču na njegovu konkretnu primenu u određenom sukobu i određenom društvu. Dosadašnja istraživanja su pokazala da na izveštavanje novinara generalno utiču individualni, organizacioni i sistemski faktori (Shoemaker and Reese 2013), odnosno lični, unutarredakcijski i spoljašnji faktori, poput političke kulture i konteksta medijskog tržišta. Na individualnom nivou uglavnom se posmatraju demografske karakteristike, radno iskustvo, lične orijentacije i lična ubeđenja novinara (Flegel and Chaffee 1971; Kepplinger et al. 1991; Patterson and Donsbach 1996). Nivo medijske organizacije podrazumeva novinarske rutine, organizaciju redakcije, uticaj vlasnika i urednika na medijski sadržaj, uređivačke odluke, kao i resurse za obradu tema (Beam 1990; Hanitzsch 2007; Reese and Shoemaker 2016; Hanitzsch and Mellado 2011). Spoljašnji nivo obuhvata splet političkih, ekonomskih i kulturnih faktora (Reese and Shoemaker 2016, 402) koji mogu da utiču na rad novinara i medija (Berkowitz et. al 2004; Hallin and Mancini 2004; Weaver 1998). Svi ovi nivoi uticaja istraživani su najčešće u kontekstu zapadnih demokratija (Bartholomé et al. 2015), dok se retko koriste kao okvir za empirijska istraživanja u mladim demokratijama i tranzicionim, odnosno hibridnim društvima poput Srbije (Milojević and Krstić 2018).

Navedeni faktori uticaja na medijsko izveštavanje duboko su isprepleteni sa individualnim percepcijama novinara o ulogama koje imaju u određenom kontekstu, pa i u kontekstu političkih i društvenih sukoba. Na primer, percepcije novinara o tome šta je njihova uloga u izveštavanju ili oblikovanju određenog događaja mogu da budu izmenjene pod unutarredakcijskim pritiscima, dok prilike unutar redakcije mogu da zavise od pritisaka koji dolaze iz neposrednog političkog okruženja, ekonomskih elita, oglašivača i publika (Neverla et al. 2015, 9). U literaturi se pojavljuje nekoliko različitih podela novinarskih uloga u odnosu prema tome šta pokazuje medijski sadržaj da se ističe kao novinarska uloga u određenom medijskom tekstu, a ređe prema tome šta novinari smatraju da je njihov profesionalni zadatak dok obavljaju svoj posao. Novinarske uloge se prema dosadašnjim empirijskim, kvalitativnim i kvantitativnim istraživanjima u demokratskim, tranzicionim i nedemokratskim režimima (Christians et al. 2009; Marquez-Ramirez et al. 2019; Mellado 2015; Mellado and Van Dalen 2014; Mellado et al. 2017) dele na: 1) informativnu ili diseminatorsku, prema kojoj je novinar neutralni posmatrač događaja, sa glavnim zadatkom pružanja informacija i činjenica; 2) facilitatorsku ili kolaborativnu, gde novinar saraduje

sa vlastima, podržava određenu političku agendu; 3) radikalnu, kritičarsku ili "watchdog", prema kojoj novinar nadzire i ispituje vlast i druge centre moći i čini ih transparentnim i odgovornim; 4) servisnu, gde je fokus na posledicama određenih događaja i davanju praktičnih saveta i 5) građansku ulogu, u kojoj se izveštava iz ugla građana i daje glas manje vidljivim ili ugroženim delovima društva. Novinarski intervencionizam (Strömbäck and Esser 2009), prema kome novinar u izveštavanju i interpretaciji događaja ima jak individualni stav i poziva na akciju, ne posmatra se kao zasebna novinarska uloga, već kao uloga koja je u interakciji sa svim ostalim ulogama (Marquez-Ramirez et al. 2019). Na primer, novinarski intervencionizam se često pojavljuje u paru sa watchdog ulogom, pa autori zbog toga predlažu dvostruku podelu watchdog uloge: neutralni watchdog, koji bi bio bliži određenoj „refleksiji stvarnosti” i pasivnom glasu novinara kada kritikuje vlast, i intervencionistički watchdog, prema kome se glas novinara aktivno čuje i gde on otvoreno ispituje, kritikuje i optužuje one na vlasti (Marquez-Ramirez et al. 2019, 5). Takvi kritični i „ispitivački” pristupi prema aktuelnim vlastima prisutni su u američkom novinarstvu za vreme političkih sukoba (Clayman et al. 2007). Istraživanja pokazuju da se intervencionistički watchdog pojačava u periodima društvenih i političkih previranja u zapadnim demokratijama, dok se u društvima u tranziciji, nedemokratskim režimima i demokratizacijama zbog konteksta nepovoljnog društveno-ekonomskog razvoja, klijentelizma i generalno ograničene slobode štampe više pribegava ovoj mirnijoj ili neutralnijoj varijanti watchdoga (Mellado et al. 2017, 7). Zanimljiva je tvrdnja ovih autora da je tip političkog režima zapravo „najvažniji indikator neutralnog a ne konfliktnog ili intervencionističkog izveštavanja, koje se više zasniva na novinarskoj inicijativi i glasu” (Marquez-Ramirez et al. 2019, 17). Tako je sasvim izvesno da se u nedemokratskim režimima ili državama u tranziciji ka demokratiji upravo više razvija neutralni pristup ili pristup suzdržavanja od bilo kakve kritike kao mehanizam odbrane novinara od neprijateljskih napada vlasti i političkih elita, što je posebno očigledno u državama u kojima je jasno vidljiv antagonizam između određene medijske organizacije, odnosno novinara i jakog političkog aktera (Kellam and Stein 2015; Li and Sparks 2018).

Sa novinarskim ulogama tesno su povezani i načini na koje novinari učestvuju u stvaranju okvira ("framing") sukoba u vestima i to pokazuju istraživanja američkih i zapadnoevropskih medija (Bennett 2005; Esser 1999; Weaver and Wilhoit 1996). Kao jedan od ključnih kriterijuma vesti, konflikte ili sukobe u medijskom izveštavanju aktivno podržavaju oni novinari koji izveštavaju na interpretativan način jer im to daje slobodu analize i aktivnog stava, za razliku od novinara koji više obavljaju posmatračku ili diseminatorsku ulogu na neutralan način (Bartholomé 2015, 441). Takođe, uticaji iz nivoa novinarskih rutina i medijskih organizacija, kao i uticaji iz spoljašnje sredine, poput značaja političkog aktera kao izvora informacija (Bartholomé 2015), pokazuju se jačim faktorima u stvaranju okvira sukoba u vestima od drugih, na primer individualnih faktora.

Iako ova istraživanja pokazuju vezu između novinara, uloga koje obavljaju i njihovog uticaja na kreiranje okvira sukoba, njihovo ograničenje je u tome što proizlaze iz analiza redovnih vesti u svakodnevnom, običnim uslovima i nisu vezana za poseban period u kome se odigrava neki politički ili društveni sukob, jer bi u tim uslovima moglo da se očekuje da se percepcije novinara o obavljanju uloga znatno izmene u odnosu na period u kome sukob ne postoji.

Lični stavovi novinara i vrednosti koje zastupaju, bilo da je reč o političkim, religijskim ili nekim drugim stavovima, svakodnevno se testiraju u sudaru sa vrednostima i stavovima koje zastupaju njihovi urednici, vlasnici, izvori informacija, krugovi moći sa kojima dolaze u dodir i druge grupe i pojedinci. Može se reći da je novinarska etika čest predmet naučnih istraživanja (Couldry et al. 2013; Hanitzsch 2007; Ward 2009; Ward and Wasserman 2010) i da predstavlja jedan od najvažnijih aspekata u studijama medija i novinarstva. Medijska etika, koja podrazumeva set pravila, obaveza i normi, odnosno pravila ponašanja i izveštavanja koja važe u određenoj redakciji ili novinarskoj kulturi, nije u svakom kontekstu ista, ali se zasniva na glavnim principima koji važe svuda: na istinitom izveštavanju i minimizaciji štete (Ward 2009, 296). Veliko svetsko istraživanje (Hanitzsch et al. 2013, 44) o percepcijama novinara pokazalo je da stabilnost političkog i društvenog konteksta utiče na etičke orijentacije novinara, tako da su one mnogo čvršće u državama, starim demokratijama na Zapadu, dok se u tranzicionim društvima novinari susreću sa mnogo težim etičkim dilemama, na čije rešavanje ili nerešavanje utiče nestabilnost vlasti, ali i specifični nacionalni i lokalni faktori prisutni u novinarskoj kulturi.

Etičke orijentacije novinara i etičke dileme u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji nisu često istraživane. Na studijama slučajeva novinara u Africi (Lohner et al. 2016; Wasserman 2013), kao glavni izazovi fer izveštavanju prepoznati su plemenska pripadnost novinara, lična trauma, etničko poreklo novinara u odnosu na kolege iz redakcija, kao i odgovornost za izbor reči kojima se opisuju određeni akteri i događaji u sukobu. Etički stavovi novinara u Srbiji se takođe retko ispituju (Medija centar 2003; Medija centar 2005; Milivojević et al. 2011), a u akademskim istraživanjima gotovo da nema diskusije o etičkim standardima novinarstva u Srbiji (Milojević i Krstić, 2016).

3. METODOLOGIJA

Ovaj rad se zasniva na odabranim studijama slučaja sukoba u demokratizaciji analiziranim u okviru međunarodnog naučno-istraživačkog projekta „Mediji, konflikt i demokratizacija”.³ Sukobi u demokratizaciji su definisani kao nena-

---

3 „Mediji, konflikt i demokratizacija” (MeCoDEM, www.mecodem.eu) projekat (Glavna koordinatorica: Katrin Voltmer, Univerzitet u Lidsu, Velika Britanija). Projekat je finansiran iz

silne borbe između različitih aktera, izazvane konkretnim događajima ili krizama, o kojima se često izveštava u medijima i vode javne debate sa velikim brojem učesnika (Voltmer 2019, 20).

Za studije slučaja u Srbiji istraživački tim Fakulteta političkih nauka (Vladislavljević 2019) izabrao je različite tipove konflikata koji su se odvijali u različitim periodima i koji su bili medijski posredovani, a koji zajedno daju širi pregled o demokratizaciji zemlje od 2001. do 2015. godine. Reč je o sledećim sukobima: 1) tranzicionoj pravdi – odnosno političkoj i društvenoj polarizaciji oko hapšenja i izručenja Slobodana Miloševića Haškom tribunalu 2001. godine, 2) parlamentarnim izborima – odnosno sukobu između glavnih političkih aktera u predizbornoj kampanji 2008. na liniji razdora između Kosova i/ili EU, 3) pitanjima identiteta i građanstva – odnosno sukobu između zagovornika Parade ponosa 2010. i nasilnih desničarskih i navijačkih, ali i političkih grupa i 4) distribuciji moći – o kampanji koju su vlast i prorežimski mediji vodili protiv ombudsmana 2015. godine kao pokušaju da se uruši značaj ove nezavisne demokratske institucije.

U odnosu prema pregledu relevantne literature i odabranim studijama slučaja postavljena su tri istraživačka pitanja:

RQ1: Kako novinari u Srbiji vide svoju ulogu u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji?

RQ2: Sa kojim etičkim dilemama i izazovima se susreću novinari u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji?

RQ3: Na koji način te etičke dileme i izazovi utiču na medijski sadržaj?

Empirijsko istraživanje se oslanja na dubinske intervjue sa 28 novinara i urednika medija u Srbiji, koji su sprovedeni u okviru posebnog Radnog paketa „Novinarska etika i profesionalne prakse u konfliktnim društvima” MeCoDEM-a. Intervjuisani su profesionalni novinari koji su izabrani na osnovu relevantnosti medija u kojima su radili za vreme jedne ili više odabranih studija slučaja, kao i na osnovu lične relevantnosti i uticaja na medijskoj sceni Srbije u trenutku izveštavanja. Intervjui su sprovedeni na osnovu posebnog vodiča koji je obuhvatio sva relevantna pitanja koja se odnose na novinarske prakse u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji, komunikaciju sa izvorima, organizaciju rada u redakcijama, produkciju priča, uloge koju novinari obavljaju tokom izveštavanja i etičku orijentaciju novinara. Za potrebe ovog rada intervjui su kvalitativno analizirani u programu za kvalitativnu

---

EU-FP7 Programa za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstraciju pod rednim brojem ugovora br. 613370. Podaci korišćeni u ovom radu prikupljeni su u okviru MeCoDEM Radnog paketa 'Novinarska etika i profesionalne prakse u konfliktnim društvima' (Lider radnog paketa: Irene Neverla) i državnog tima Srbije (Lider državnog tima: Filip Ejodus, glavni koordinator projekta za Srbiju: Nebojša Vladislavljević). Podatke su prikupili Aleksandra Krstić, Ana Stojiljković i Filip Ejodus.

obradu podataka N-Vivo i to s aspekta koji je u fokusu ovog rada, odnosno etike izveštavanja o sukobima u demokratizaciji. Analiza intervjua obuhvatila je sve odgovore koji su se odnosili na: proces proizvodnje priča, izbor tema i sagovornika, kontakte sa izvorima informacija, odnos sa različitim izvorima moći, različite direktne i indirektne pritiske i uticaje od različitih izvora, pritiske unutar redakcije, odnos novinara sa urednicima, slobodu izbora selekcije tema i izvora, uticaj urednika na finalnu obradu tema, etičke principe izveštavanja, etičke dileme i istinitost izveštavanja. Sva imena intervjuisanih su za potrebe ovog rada anonimizovana.

4. REZULTATI

Percepcije novinara o ulogama u izveštavanju o sukobima

Analiza intervjua pokazuje da se percepcije novinara o izveštavanju o sukobima u demokratizaciji mogu svrstati u četiri grupe.

Prva uloga je posmatračka ili diseminatorska i ona se ogleda u informativnom novinarstvu. Novinari smatraju da su prenošenje apsolutne istine o događajima, prezentovanje činjenica bez ličnih komentara, kao i objektivnost i nepristrasnost ključni elementi etike izveštavanja o političkim i društvenim sukobima. Informativnu ulogu novinara oslikava takozvani „režim objektivnosti” (Hackett 2010, 182), odnosno traženje ravnoteže između dve sukobljene strane da bi se omogućilo fer izveštavanje: „Nije vaš posao da lobirate za ovu ili onu stranu. Vaš posao je da date ljudima činjenice pa nek oni sami zaključuju” (intervju 23). Ovu grupu uloga, koja je prisutna u percepcijama novinara u svim sukobima u demokratizaciji, ilustruje citat: „Uloga mi je bila da što brže i što bolje prenesem informaciju” (intervju 8).

Watchdog novinarstvo ili novinarstvo kao kritičar vlasti je druga grupa novinarskih uloga, koja se iskazuje u stavovima da je uloga novinara u izveštavanju o sukobima da kritikuju one koji su na vlasti, i to stalnim i upornim preispitivanjem nosilaca državnih funkcija, članova Vlade i političke elite uopšte. Ovo je naročito vidljivo u sukobu oko tranzicione pravde, odnosno u prvim danima uspostavljanja demokratije u Srbiji, gde novinari smatraju da je njihova uloga prvenstveno bila da otkriju manje poznate činjenice i ispitaju političare u vezi sa njihovim delovanjem u autoritarnoj prošlosti: „To je pitanje profesionalizma, moraš da pričaš o prošlosti, pogotovo sa nekim ko se trudi da tu prošlost izbriše gumicom... On se kandiduje za gradonačelnika ili premijera, on se kandiduje za posao... Mi novinari smo tu u ulozi advokata birača koji treba da preslišava te kandidate za posao koje treba da izaberemo na osnovu njihovog CV-ja” (intervju 11). Ova uloga je očigledna i u percepcijama novinara koji su bili aktivni u izveštavanju o kampanji vlasti protiv zaštitnika građana

2015. godine: „Ja mislim da je posao medija, a nažalost u Srbiji to nije slučaj, bio to da budu brana protiv samovolje svake vlasti, da kritikuju vlast da bi ona bila bolja, a ne da bi bili opozicija po svaku cenu, nego da bi vlast bila odgovornija i bolja” (intervju 28).

Treća je facilitatorska uloga koja se ogleda u novinarskim stavovima da je njihov posao u izveštavanju o sukobima bio da pomognu državi u izgradnji demokratije. Novinari koji su izveštavali o hapšenju i izručenju Miloševića 2001. smatraju da su imali poseban zadatak da, u skladu sa političkom proevropskom agendom reforme društva, EU integracija i izgradnje demokratije u Srbiji, uspostave nove profesionalne i etičke prakse u novinarstvu koje nisu postojale za vreme prethodnog, autoritarnog režima. To se konkretno odnosi na uspostavljanje nove kulture dijaloga u medijima: „Kao što je za vreme Miloševićevog režima ogroman deo populacije bio stigmatiziran, bili su strani plaćenici, izdajnici, šta god, ako želimo da stvorimo moderno demokratsko društvo mi ne možemo da ga stvorimo tako da neki drugi ljudi budu opet stigmatizirani. To ne menja moje mišljenje o tim ljudima, ali je bilo važno da se uspostavi kultura dijaloga, jer bez nje bilo bi samo pitanje kada bi mi opet skrenuli u neku populističku i autoritarnu vlast” (intervju 6).

Građanska uloga novinara očigledna je u percepcijama koje ističu izveštavanje iz ugla građana. To je naročito vidljivo u izjavama novinara koji su izveštavali o Paradi ponosa 2010, za koju smatraju da je bio događaj u kome su mediji bili pozvani da se opredele da li će izveštavati u ime nevidljivih društvenih grupa: „Ovo je druga situacija, kada se mediji opredele. Kuća kao B92 je opredeljena za poštovanje ljudskih prava, potpuno neupitan stav prema LGBT populaciji, odnosno njihovom pravu da jednom godišnje ili svake nedelje ukoliko tako žele šetaju, i na taj način ukazuju na svoje različitosti i probleme koji slede iz te različitosti” (intervju 1). Novinari smatraju da je njihov posao bio da na jasan način prenesu poruke poštovanja ljudskih prava kroz davanje glasa onim manjinama ili društvenim grupama koje inače nemaju pristup mejnstrim medijima u Srbiji: „Nije naša uloga da govorimo da Parada treba da bude održana ili ne. Naše je da dođemo i kažemo da 'ovi ljudi nisu bezbedni, ovi ljudi su ugroženi i imaju ovakve ili onakve probleme'... Vidim svoju ulogu osobe koja je pokušala da pre svega prenese određenu poruku, a ta poruka jeste bila tolerancija, suživot, mir” (intervju 3).

Etičke dileme novinara u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji

U odnosu prema percepcijama novinara o tome kako vide svoju ulogu u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji i šta smatraju etičkim izveštavanjem nalaze se različite etičke dileme i izazovi sa kojima se suočavaju u svom praktičnom radu, a koji, posredno ili neposredno, utiču na ukupno medijsko izveštavanje. U ovom delu dat je pregled glavnih faktora koji, na osnovu analize

intervjua, utiču na stvaranje i širenje etičkih dilema i izazova i preispitivanje novinarskih uloga u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji.

Spoljašnji faktori – političko okruženje i medijsko tržište

Izveštavanje o sukobima najčešće otežavaju konfuzija i oprečne informacije o važnim društvenim pitanjima koja kreiraju i plasiraju politički akteri. To se vidi u državnoj propagandi za vreme predizborne kampanje 2008. godine o Kosovu, za koju novinari tvrde da je namerno proizvedena i medijski plasirana kao „lažna dilema” u kojoj se građanima pitanje budućnosti Srbije predstavljalo kao pitanje „ili/ili”, npr. „ili Kosovo ili Evropska unija”. Novinari ističu da je jedna od glavnih etičkih dilema bila da li da sveukupni, a inače prilično konfuzan i nedovoljno jasan, politički narativ o pitanju Kosova prate isključivo iz jednog ugla, jer bi u suprotnom mogli da budu označeni kao „izdajnici” nacije. Ovaj problem ilustruje citat: „Ta tema jeste bila tema, ali je način obrade teme nametnut. U jednom trenutku Kosovo je bilo suština svih naših života... A pre toga je bila propaganda ‘Kosovo je srce Srbije’ i to je bila čitava strategija da je Kosovo srce Srbije. Šta je to značilo u političkom smislu ja stvarno ne znam... Vi niste imali drugu stranu nikada” (intervju 11). Konfuzne izjave i nejasni politički stavovi vidljivi su i u sukobu oko Parade ponosa 2010. Jedan od glavnih problema u izveštavanju prouzrokovao je nedostatak tačnih i kredibilnih informacija iz političkih krugova: „Država je otežavala naš posao zato što je svima nama davala duple poruke... Čini mi se da tu nikakve veze nema da li su na vlasti ovi ili oni. Kada je vlast promenjena scenario je ostao potpuno identičan. Parada ponosa se održava u nedelju, a vi do petka uveče u 8 sati, do dnevnika RTS-a ne znate da li će ona biti održana ili neće” (intervju 19).

Još jedan od problema koji dolazi iz političkog okruženja, a koji utiče na novinarsko izveštavanje, jeste odluka pojedinih političkih partija na vlasti da komuniciraju sa određenim medijskim kućama. Ova vrsta odnosa vlasti prema kritičkim medijima, i to u vidu potpunog bojkota, smatra se ozbiljnim pritiskom na medije (Milojević and Krstić 2018). Novinari TVB92 koji su izveštavali o predizbornoj kampanji 2008. ističu da je stranka tada već bivšeg premijera Vojislava Koštunice izvesno vreme obustavila komunikaciju sa celom redakcijom, „tako da mi nismo mogli da odradimo stopostotnu funkciju davanja prostora svima jer je bivši premijer rešio da nas bojkotuje” (intervju 1). Dodatni pritisak predstavlja i to što ta medijska kuća, prema svedočenju novinara, nije imala pristup konferencijama za štampu Demokratske stranke Srbije, niti je članove DSS-a mogla da poziva na duele, dok je istovremeno imala obavezu da emituje njihove spotove i propagandne aktivnosti u vreme predizborne kampanje. Pojedini novinari otvoreno govore o direktnim političkim pritiscima iz kabineta tadašnjeg predsednika Tadića i premijera Koštunice koji su uticali na uređivanje i izveštavanje o sukobu 2008. godine: „To je bio period vladavine

Srbijom iz dva kabineta, jedan je onaj koji prezentuje Aleksandar Nikitović, iz Koštuničinog kabineta, i drugi čiji su predstavnici bili famozni Krle (Nebojša Krstić, prim. aut.) i Jasmina (Jasmina Stojanov, prim. aut.) iz Tadićeveg kabineta. Odatle su dolazili, uslovno rečeno, pritisci, odnosno pre bih rekao uticaji na uređivanje” (intervju 5).

Na novinarske dileme i pokrivanje sukoba u demokratizaciji utiče i samo medijsko tržište. Ovaj aspekt je naročito očigledan u izveštavanju o tranzicionoj pravdi 2001. gde su glavne dileme bile uslovljene zahtevima konkurencije, publike i tržišta. Novinari priznaju da su zbog brzine i prestiža na medijskom tržištu često plasirali neproverene informacije bez prethodne dublje analize. Urednici i novinari ovo pitanje posmatraju kao jednu od glavnih etičkih dilema: „To je osnovno, ekskluzivnost i kredibilnost. I to je osnovna dilema, kako ih pomiriti. Kako imati tačnu informaciju a da budeš tržišno uspešan” (intervju 14). Zanimljiv je i osvrt pojedinih novinara na Kodeks novinara Srbije u odnosu prema tržištu u izveštavanju 2001: „Ko ima više, on se oseća bolje i značajnije jer je postigao da uradi nešto više. Tako da tada taj etički kodeks nije bio na prvom mestu. Značajnije je bilo da se nešto snimi, da se postigne nešto... da postignemo koji centimetar više od onoga što se pričalo već na drugom medijima” (intervju 21).

Organizacioni faktori

Novinari u intervjuima ističu da su se mnoge dileme stvarale ili zbog nedostatka uređivačke podrške da se razvija određena priča i poseban ugao izveštavanja, zbog nedovoljne organizacije u samim redakcijama, ili prevelikog uticaja urednika na novinare. Na primer, u izveštavanju pred izbore 2008. novinari su imali dileme o tome da li će njihovi urednici, odnosno medijska kuća da stanu iza priče koju napišu (intervju 14), ili bi mogli značajno da utiču na balans izveštavanja ako odluče da ne emituju stavove pojedinaca ili grupa za koje misle da nisu adekvatne (intervju 23). Novinar Večernjih novosti koji je izveštavao za vreme predizborne kampanje 2008. kaže da je uticaj urednika bio presudan za način izveštavanja: „Postojala je jedna izrazito snažna ženska osoba na mestu urednika političke rubrike i zapravo je ona odlučivala šta će biti na tim stranim. Ona je naravno bila određenog političkog opredeljenja, bliža samo uslovno rečeno Kosovskoj priči, toj opciji” (intervju 5). Glavni urednik jednog tabloida je mnogo eksplicitniji u svojim stavovima i tumačenju rada redakcije kad je u pitanju izveštavanje o Kosovu: „O Kosovu nema priče. Ja imam u redakciji nekoliko njih koji imaju stav da je Kosovo izgubljeno, ali to je njihov privatni stav, uređivačka politika je – Kosovo je Srbija. Nikad neće biti nikako drugačije” (intervju 10).

Jedan od glavnih problema koji je izašao na videlo sa pojavom spinovanja informacijama iz političkih krugova je zapravo smena generacije urednika u

svim redakcijama nakon pada Miloševića, kada su „novi” (bliski DOS-u) zamijenili „stare” (bliske Miloševiću), zbog koje novinari koji su tada radili nisu umeli da odgovore na te etičke izazove: „Stara ekipa urednika je otišla a došla je nova. I mi nismo uvek mogli da se snađemo u tome šta nas oni što su nova vlast obavješavaju, šta je od toga tačno a šta nije. Bilo je dosta podmetanja” (intervju 12). Novinari ističu da im je nedostatak organizacije u redakcijama (intervju 18), zajedno sa nedostatkom kredibilnih informacija iz političkog okruženja, predstavljao veliki problem u izveštavanju o Paradi ponosa 2010. Još ozbiljnije etičke dileme nastajale su zbog nesposobnosti urednika da redakciju zaštite od raznih političkih uticaja, pa su pribegavali direktnim pretnjama novinarima, insistirajući da se određeni aspekti priče o Paradi izmene: „Zvali su urednike, direktore, vlasnike ili koga već koji su posle dolazili i kukali 'Jeste vi normalni, zašto to tako radite? Uvijte to malo'. Dakle, nije bila priča da ne kažemo nego da uvijemo, da to bude ta poruka ali malo drugačije da ne mogu toliko da ... 'Zar hoćeš da tvoje kolege ostanu na ulici?' Nije stvar u tome da ti ostaneš na ulici jer su shvatili da je to pojedinačno vrlo retko moglo da pali, već su išli na kolektivizam, solidarnost” (intervju 3).

Individualni faktori – poverenje u novinarske izvore i balans između emocija i neutralnosti

Dileme u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji često potiču i iz ličnih stavova novinara o temama koje obrađuju i ličnostima sa kojima razgovaraju. Jedna od najčešćih etičkih dilema tiče se poverenja u novinarske izvore, koju pojedini novinari rešavaju tako što se distanciraju od izvora, dok je drugima teže da održe distancu, zbog čega odnos prema izvoru informacija vremenom može da postane komplikovan i etički diskutabilan: „On pokušava sebe da predstavi kao relevantan izvor, kaže 'samo da dobiješ širu sliku', na taj način on pokušava da te pridobije da ti je relevantan izvor, koji te ne laže, koji ti govori neke stvari unapred i time te na neki način kupuje... I onda se gradi taj odnos koji je često vrlo zapetljan” (intervju 16). Okidači etičkih dilema mogu da budu i izvori koji novinarima daju poverljiva dokumenta, off-the-record informacije i dokaze pod oznakom tajnosti, a koji suočavaju novinare sa izazovima objavljivanja takvih dokumenata. Ove etičke dileme koje se postavljaju pred novinare kao stvar lične odluke pojavljuju se u svim studijama slučaja.

Parada ponosa 2010. pokrenula je pitanje novinarskog određenja prema izvorima i selekcije informacija i događaja kao pitanje lične novinarske odluke. To se pre svega odnosi na percepciju sopstvene uloge u izveštavanju i dilemu da li ekstremnim desničarskim grupama i onima koji podržavaju i propagiraju nasilje treba dati „glas” u medijima? Pojedini novinari imaju čvrste stavove: „Ja nikad nisam nijednog nasilnika zvala u emisiju... Neko me je pitao 'Je l' bi ti intervjuisala Ratka Mladića?' Ja kažem, nemam pojma, mislim da ne bih. Kao

to nije profesionalno. Pa je l' bi ti intervjuisao Hitlera? Šta da pitam Hitlera? Ja mislim da time sud treba da se bavi" (intervju 11). Lične novinarske odluke, uz podršku uređivačke politike i jasno opredeljenje o tome šta je uloga novinara u izveštavanju, uticale su na percepciju objektivnog izveštavanja o Paradi ponosa 2010. godine: „Do koje mere ćete puštati izjave tipa 'naučno je dokazano da su homoseksualci bolesni, postoje tretmani kojima to može da se izleči'? Takve stvari ne puštate zato što ste kao novinar dužni da budete i obrazovani i da znate da je to nešto što je potpuna budalaština. Nijedna medicina, nijedna psihologija, nijedna psihijatrija ne daje utemeljenje za takvu tezu. Vi niste obavezni da je puštate samo zato što je drugačija, zato što je drugi stav... ekstremisti samo na taj način i dobijaju prostor u medijima. Onda smo rešili da im, ni zarad polemike ni zarad otvorenosti, ne treba dati taj prostor" (intervju 1).

Novinari se takođe susreću sa problemom da balansiraju između individualnih emocija i profesionalne neutralnosti. Ovde se kao etički izazov ističe teškoća balansiranja između ličnog i profesionalnog odnosa prema političkim partijama i političarima: „Meni je uvek izazov da budem neutralan, ja imam neke vrlo jasne svoje dosta jake političke stavove i kad krenem da radim novinarski posao ja moram da isključim te stavove" (intervju 13). Drugim novinarima je bilo teško da drže pod kontrolom svoju fasciniranost tada izuzetno moćnim ali opasnim grupama, kao što je bila Jedinica za specijalne operacije: „Bio sam fasciniran onim što sam video. Ne samo onim što su pokazali ispred Sava centra, već sam više bio fasciniran onim što sam video u Kuli kada sam sutradan bio kod njih... To je bila jedna od dilema kada mi je prosto trebala kočnica kada nisam imao dovoljno informacija. Mnogo kasnije se ispostavilo, sa vrlo tragičnim posledicama, ko su oni, šta su zapravo bili njihovi ciljevi, šta su sve mogli da urade" (intervju 8). I drugi primeri pokazuju kako su individualni stavovi novinara bili presudni za medijsku sliku Miloševića: „Moj stav je da je Haški tribunal jedna vestačka tvorevina, sud bez međunarodnog prava... Ja sam mislio da Miloševića ne treba izručiti, kao što sam mislio da nijednog generala ne treba izručiti" (intervju 9). Pojedini urednici su izgradili čitav stav redakcije prema Paradi ponosa na osnovu ličnih predrasuda, ubeđenja i emocija: „Mislim da je gej parada podmetačina i prevara. Šta je gej parada? Znaš šta je najveći problem? To što sve to zovu Parada ponosa. Kada promakne nekom u mojim novinama Parada ponosa, odbijem mu od plate" (intervju 10). Novinarka koja je pratila kampanju vlasti protiv ombudsmana 2015. godine ističe da je njen lični utisak o zaštitniku građana i medijima koji su ga napadali odredio način njenog izveštavanja: „U jednom trenutku sam se stvarno osećala kao advokat Saše Jankovića i kao da je on sam protiv svih i sad ja svakodnevno i poneki nedeljnik nedeljno, a mesečnici mesečno, ako su se uopšte i bavili tim problemom, treba njega da branimo" (intervju 26).

5. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Ovaj rad, zasnovan na analizi intervju sa novinarima u Srbiji, pokazuje da postoje četiri grupe uloga za koje novinari veruju da obavljaju dok izveštavaju o sukobima u demokratizaciji. To su posmatračka ili diseminatorska, watchdog ili kritička, facilitatorska i građanska uloga, koje su već prepoznate u relevantnoj literaturi, a koje se u ovom slučaju ostvaruju u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji u zavisnosti od konteksta samog sukoba i vezane su za pojedine sukobe, a ne čitav period demokratizacije. Na primer, posmatračka uloga je vezana za sve četiri studije slučaja, za razliku od watchdog uloge koja je jače iskazana u intervjuima sa novinarima koji su izveštavali o tranzicionoj pravdi 2001. i kampanji protiv ombudsmana 2015. Razlog za ovo može biti to što je jedna od direktnih strana u sukobu 2015. bila vlast koju su pojedini mediji mogli da kritikuju, dok su 2001. godine, na „krilima“ demokratskih promena, novinari osećali priliku da kritikuju i preispituju novu demokratsku vlast kao i opoziciju, naročito u njihovom odnosu prema prošlosti. Ovo ne znači da kritika vlasti nije bila moguća u drugim sukobima, na primer za vreme predizborne kampanje 2008, već da su postojala određena ograničenja za obavljanje watchdog uloge, što je reflektovano u intervjuima, na primer: „Uvek gledaš da budeš kritičniji prema nekome koji je na vlasti, jer ja mislim da je to uloga novinara, a onda te taj neko proglasi da radiš za njegovog najvećeg neprijatelja. U tom trenutku nije bilo mesta za kritiku državne politike i evropskog puta, što je nekim novinarima nezavisnih medija predstavljalo veliki problem“ (intervju 7). Facilitatorska novinarska uloga identifikovana je u sukobu u vezi sa tranzicionom pravdom jer su novinari smatrali da su bili pozvani da učestvuju u izgradnji medija kao demokratskih institucija i uspostavljanju novih praksi. Građanska uloga je najjače izražena u stavovima novinara o Paradi ponosa 2010. godine i to zbog potrebe da izveštavaju iz ugla ugroženih društvenih grupa koje se inače ne pojavljuju u medijima.

Analiza intervju pokazuje i da novinarski intervencionizam, oslikan kroz percepcije o novinarskom poslu kao angažovanom pozivu, analizi sa stavom, novinarskom pozivu na akciju, dubljoj interpretaciji događaja i svesnom prenošenju određene poruke sa jasnim ciljem, prožima ne samo watchdog novinarsku ulogu (Marquez-Ramirez et al. 2019, Mellado et al. 2017), već i facilitatorsku i građansku ulogu u izveštavanju o sukobima u demokratizaciji. Facilitatorski intervencionizam očigledan je u izveštavanju o tranzicionoj pravdi u jednom specifičnom političkom i društvenom kontekstu u kome se tek raskinulo s autoritarnim režimom i gde su se novinari osećali pozvanim da podrže političku agendu koja se kretala u pravcu reformi i EU integracija. Građanski intervencionizam prisutan je samo u izveštavanju o sukobu u vezi sa Paradom ponosa 2010, zbog moći novinara da omogućće da se glasovi nevidljivih ili ugroženih društvenih grupa čuju u medijima, a da se istovremeno

ograniči pristup medijima onim glasovima kojima bi se promovisalo nasilje i sve što je u suprotnosti sa univerzalnim ljudskim vrednostima.

U ovom radu je pokazano da od specifičnog konteksta određenog političkog i društvenog sukoba, ali pre svega od spoljašnjih, organizacionih i individualnih faktora zavise percepcije novinara o profesionalnoj etici, ali i lepeza etičkih dilema sa kojima se susreću u izveštavanju. Neposredno političko okruženje iz koga se neprestano spinuje i kreiraju konfuzne informacije i utiče na medijski sadržaj, organizacione okolnosti u kojima se ističu nesposobnost urednika da zaštite novinare i njihovi direktni pritisci na plasiranje određenih tema i uglova iz kojih se izveštava o sukobu, kao i lični stavovi novinara i njihovi odnosi sa izvorima informacija zajedno utiču na stvaranje komplikovanih etičkih izazova koji se inače ne sreću u svakodnevnom novinarskom izveštavanju u periodima mira. U odnosu na prethodna istraživanja o faktorima uticaja na izveštavanje novinara, a koja daju prednost organizacionim (Beam 1990; Flegel and Chaffee 1971; Kepplinger et al. 1991; Weaver et al. 2007) i sistemskim (Berkowitz et al. 2004; Hallin and Mancini 2004; Preston and Metykova 2009; Weaver 1998) faktorima, ovaj rad je pokazao da, osim njih, u izveštavanju o specifičnim društveno-političkim sukobima u kontekstu Srbije visoko mesto zauzimaju i individualni faktori koji utiču na odnos novinara prema etičkim dilemama i izazovima i njihovu spremnost da ih reše.

LITERATURA

- Bartholomé, Guus, Lecheler, Sophie and de Vreese Claes. 2015. "Manufacturing Conflict? How Journalists Intervene in the Conflict Frame Building Process". *International Journal of Press/Politics*, 20(4): 438–457.
- Beam, Randal A., Weaver, David H. and Brownlee, Bonnie J. 2009. "Changes in professionalism of U.S. journalists in the turbulent twenty-first century". *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 86, 277–298.
- Beam, Randal. 1990. "Journalistic professionalism as an organizational-level concept". *Journalism and Mass Communication Monographs*, 121: 1–43.
- Bennett, Lance W. 2005. *News: The Politics of Illusion*. New York: Longman.
- Berkowitz, Dan, Limor, Yehiel and Singer, Jane. 2004. "A cross-cultural look at serving the public interest: American and Israeli journalists consider ethical scenarios." *Journalism*, 5: 159–181.
- Bračić, Vladimir. 2008. "Examining peace-oriented media in areas of violent conflict". *International Communication Gazette*, 70: 487–503.
- Christians, Clifford, Glassner, Theodore, McQuail, Denis, Nordenstreng, Kaarle, White, Robert A. 2009. *Normative theories of the media. Journalism in democratic societies*. Urbana: University of Illinois Press.

- Clayman, Steven E., Heritage, John, Elliot, Marc N. and L. McDonald, Laurie. 2007. "When Does the Watchdog Bark? Conditions of Aggressive Questioning in Presidential News Conferences". *American Sociological Review*, 72: 23–41.
- Cottle, Simon. 2006. *Mediatized conflict. Developments in media and conflict studies*. Maidenhead, Berkshire, England, New York: Open University Press.
- Cottle, Simon. 2008. "Reporting Demonstrations: The Changing Media Politics of Dissent". *Media, Culture, Society*, 30(6): 853–872.
- Couldry, Nick, Pinchevski, Amit, Madianou, Mirca. 2013. *Ethics of media*. UK: Palgrave Macmillan.
- D'Alessio, Dave and Allen, Mike. 2000. "Media Bias in Presidential Elections: A Meta-Analysis". *Journal of Communication*, 50(4): 133–157.
- Entman, Robert M. (2004). *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Entman, Robert M. 1991. "Symposium Framing US Coverage of International News: Contrasts in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents". *Journal of Communication*, 41(4): 6–27.
- Esser, Frank. 1999. "'Tabloidization' of News: A Comparative Analysis of Anglo-American and German Press Journalism". *European Journal of Communication*, 14(3): 291–324.
- Flegel, Ruth and Chaffee, Steven. 1971. "Influences of editors, readers, and personal influences on reporters". *Journalism Quarterly*, 48: 645–651.
- Hackett, Robert A. 2010. "Journalism for Peace and Justice: Towards a Comparative Analysis of Media Paradigms". *Studies in Social Justice*, 4(2): 179–198.
- Hallin, Daniel and Mancini, Paolo. 2004. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hanitzsch, Thomas and Mellado, Claudia. 2011. "What Shapes the News around the World? How Journalists in Eighteen Countries Perceive Influences on Their Work". *International Journal of Press/Politics*, 16(3): 404–426.
- Hanitzsch, Thomas, Plaisance, Patrick L. and Skewes, Elizabeth A. 2013. "Universals and Differences in Global Journalism Ethics". In ed. Stephen J. A. Ward. *Global media ethics. Problems and perspectives*, (30–49). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hanitzsch, Thomas. 2007. "Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory". *Communication Theory*, 17(4): 367–385.
- Hanitzsch, Thomas, Anikina, Maria, Berganza, Rosa, Cangoz, Incilay, Coman, Mihai, Hamada, Basyouni. . . and Yuen, Kee Wang. 2010. "Modeling perceived influences on journalism: Evidence from a cross-national survey of journalists". *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 87: 5–22.
- Jebriil, Nael, Stetka, Vaclav and Loveless, Matthew. 2013. *Media and Democratisation: What is Known about the Role of Mass Media in Transitions to Democracy*. Available

online at <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/Media%20and%20Democratisation.pdf>.

- Kepplinger, Hans Mathias, Brosius, Hans-Bernd and Staab, Joachim Friedrich. 1991. "Instrumental actualization: A theory of mediated conflicts". *European Journal of Communication*, 6: 263–290.
- Kellam, Marisa, and Stein, Elizabeth. 2015. "Silencing Critics: Why and How Presidents Restrict Media Freedom in Democracies". *Comparative Political Studies*, 49(1): 36–77.
- Lance, Bennett W., Lawrence, Regina G. and Livingston, Steven. 2007. *When the press fails. Political power and the news media from Iraq to Katrina*. Chicago: University of Chicago Press.
- Li, Ke and Sparks, Colin. 2018. "Chinese Newspapers and Investigative Reporting in the New Media Age". *Journalism Studies*, 19(3): 415–31.
- Lohner, Judith, Banjac, Sandra and Neverla, Irene. 2016. "Journalistic practices, role perceptions and ethics in democratisation conflicts: Empirical findings from interviews with journalists in Egypt, Kenya, Serbia and South Africa". Working Papers Series, Media, Conflict and Democratisation (MeCoDEM) ISSN 2057–4002
- Lynch, Jake and Galtung, Johan. 2010. *Reporting conflict. New directions in peace journalism*. St Lucia, Qld: University of Queensland Press.
- Lynch, Jake and McGoldrick, Annabel. 2005. "Peace Journalism. A Global Dialogue for Democracy and Democratic Media". In ed. Robert A. Hackett and Yuezhi Zhao. *Democratizing Global Media. One World, Many Struggles*, (269–288). Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Lynch, Jake and McGoldrick, Annabel. 2005. *Peace journalism*. Stroud, UK: Hawthorn.
- Medija centar. 2005. *Novinarstvo i etika u Srbiji 2005*. Beograd: Medija centar.
- Medija centar. 2003. *Novinarstvo i etika: Profesija novinar 2003*. Beograd: Medija centar.
- Mellado, Claudia, and van Dalen, Arjen. 2014. "Between Rhetoric and Practice". *Journalism Studies*, 15(6): 859–78.
- Mellado, Claudia, Hellmueller, Lea, Marquez-Ramirez, Mireya, Humanes, Maria Luisa, Sparks, Colin, Stepinska, Agnieszka, Pasti, Svetlana, Schielicke, Anna-Maria, Tandon, Edson and Wang, Haiyan. 2017. "The Hybridization of Journalistic Cultures: A Comparative Study of Journalistic Role Performance". *Journal of Communication*, 67(6): 944–67.
- Mellado, Claudia. 2015. "Professional Roles in News Content: Six Dimensions of Journalistic Role Performance". *Journalism Studies*, 16(4): 596–614.
- Milivojević, Snježana, Radojković, Miroljub, Raković, Maja, Milojević, Ana, Ugrinić, Aleksandra i Matović, Marijana. 2011. *Profesija na raskršću – novinarstvo na pragu informacionog društva*. Beograd: Fakultet političkih nauka.

- Milojević, Ana and Krstić, Aleksandra. 2018. "Hierarchy of influences on transitional journalism: Corrupting relationships between political, economic and media elites". *European Journal of Communication*, 33(1): 37–56.
- Milojević, Ana i Krstić, Aleksandra. 2016. „Demokratizacija medija u Srbiji: Etika novinarske profesije posmatrana kroz analizu naslova u dnevnoj štampi”. U ur. Ilija Vujačić i Bojan Vranić. *Urušavanje ili slom demokratije/Decline or eclipse of democracy in Europe's new democracies*, (277–297). Beograd: Udruženje za političke nauke i Fakultet političkih nauka, Univerziteta u Beogradu.
- Morrison, David E. and Tumber, Howard. 1988. *Journalists at war. The dynamics of news reporting during the Falklands conflict*. London: SAGE.
- Neverla, Irene, Lohner, Judith, and Banjac, Sandra. 2015. "Journalistic ethics and practices in conflict societies". MeCoDEM Working Papers, Media, Conflict and Democratisation (MeCoDEM). ISSN 2057–4002
- Oberg, Jan. 2005. "The Iraq Conflict and the Media. Embedded with War rather than with Peace and Democracy". In ed. Robert A. Hackett and Yuezhi Zhao. *Democratizing Global Media. One World, Many Struggles*, (185–203). Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Patterson, Thomas E., & Donsbach, Wolfgang. 1996. "News decisions: Journalists as partisan actors." *Political Communication*, 13: 455–468. Polity press.
- Preston, Paschal and Metykova, Monika. 2009. "From news to house rules: Organisational contexts". In ed. Paschal Preston. *Making the news: Journalism and news cultures in Europe*. London, UK: Routledge.
- Randall, Vicky. 1993. "The Media and Democratization in the Third World". *Third World Quarterly*, 14 (3): 625–646.
- Reese, Stephen and Shoemaker, Paula. 2016. "A media sociology for the networked public sphere: The hierarchy of influences model". *Mass Communication & Society*, 19(4): 389–410.
- Robinson, Piers, Goddard, Peter, Parry, Katy and Murray, Craig. 2010. *Pockets of Resistance: British News Media, War and Theory in the 2003 Invasion of Iraq*. Manchester: Manchester University Press.
- Robinson, Piers. 2002. *The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*. London: Routledge.
- Schmitt-Beck, Rüdiger and Voltmer, Katrin. 2006. "The mass-media in third-wave democracies. Gravediggers or seedsmen of democratic consolidation?" In ed. Richard Gunther. *Democracy, intermediation, and voting on four continents*, (75–134). Oxford: Oxford University.
- Shoemaker, Pamela and Reese, Stephen D. 2013. *Mediating the Message in the 21st Century: A Media Sociology Perspective*. New York: Routledge.
- Shoemaker, Pamela and Reese, Stephen. 1996. *Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*. New York: Longman.

- Strömbäck, Jesper, and Esser, Frank. 2009. "Shaping Politics: Mediatization and Media Interventionism". In ed. Knut Lundby. *Mediatization, Concepts, Changes, Consequences*, (205–223). New York: Peter Lang.
- Tumber, Howard and Palmer, Jerry. 2004. *Media at War: The Iraq Crisis*. London: Sage.
- Tumber, Howard and Webster, Frank. 2006. *Journalists under fire. Information war and journalistic practices*. London: SAGE.
- Vladisavljević, Nebojša and Katrin Voltmer. 2017. *Media framing of democratisation conflicts in Egypt, Kenya, Serbia and South Africa: a content analysis*. MeCoDEM working paper series; http://www.mecodem.eu/wp-content/uploads/2017/02/Vladisavljevi%C4%87-Voltmer-2017_Media-framing-of-democratisation-conflicts-in-Egypt-Kenya-Serbia-and-South-Africa_-a-content-analysis.pdf
- Vladisavljević, Nebojša. 2017. „Medijsko predstavljanje političkih sukoba”. *Communication and Media CM*, 12(39): 5–38.
- Vladisavljević, Nebojša. 2019. *Uspon i pad demokratije posle Petog oktobra*. Beograd: Arhipelag.
- Voltmer, Katrin, Christensen, Christian, Neverla, Irene, Stremlau, Nicole, Thomass, Barbara, Vladisavljević, Nebojša, Wasserman, Herman. 2019. *Media, Communication and the Struggle for Democratic Change – Case Studies on Contested Transitions*. Palgrave Macmillan.
- Voltmer, Katrin. 2006. "The Mass Media and the Dynamics of Political Communication in Processes of Democratization". In ed. Katrin Voltmer. *Mass Media and Political Communication in New Democracies*. London: Routledge.
- Voltmer, Katrin. 2008. "Comparing media systems in new democracies: East meets South meets West". *Central European Journal of Communication*, 1(1): 23–40.
- Voltmer, Katrin. 2013. *The Media in Transitional Democracies*. Kindle ed. Cambridge:
- Walgrave, Stefaan and Manssens, Jan. 2000. "The Making of the White March: The Mass Media as a Mobilizing Alternative to Movement Organizations". *Mobilization*, 5(2): 217–239.
- Ward, Stephen J. A. 2009. "Journalism Ethics". In ed. Karin Wahl-Jorgensen and Thomas Hanitzsch. *The handbook of journalism studies*, (295–309). New York: Routledge.
- Ward, Stephen J. A. and Wasserman, Herman. 2010. *Media ethics beyond borders. A global perspective*. New York: Routledge.
- Wasserman, Herman. 2013. "Journalism in a new democracy. The ethics of listening". *Communicatio: South African Journal for Communication Theory and Research*, 39(1): 64–84.
- Weaver, David. 1998. "Journalist around the world: Commonalities and differences". In ed. D. H. Weaver. *The global journalist: News people around the world*, (455–480). Cresskill, NJ: Hampton.
- Weaver, David and Wilhoit, Cleveland. 1996. *The American Journalist in the 1990s: US News People at the End of an Era*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Aleksandra Krstić

REPORTING DEMOCRATIZATION CONFLICTS: ETHICAL DILEMMAS AND CHALLENGES FROM THE PERSPECTIVE OF SERBIA'S JOURNALISTS

SUMMARY

This paper examines how ethical values and ethical code of conduct are interpreted and practiced by professional journalists reporting on non-violent democratization conflicts in Serbia. Building on theoretical concepts which approach to journalism ethics from normative, organizational and individual level, this study shows how journalists perceive ethical reporting of democratization conflicts, which ethical dilemmas they have faced and how those challenges influenced overall media coverage. Empirically, this paper draws on in-depth interviews with 28 journalists working in national news organizations and four conflict cases in Serbia's democratization between 2001 and 2015.

KEYWORDS: *journalists, role, ethics, ethical dilemmas, media, conflict, democratization, Serbia.*